

Renato Podbersič*

REPRESIJA NAD NASPROTNIKI REVOLUCIJE NA PRIMORSKEM

V uvodu je treba poudariti, da so bile razmere na Primorskem med drugo svetovno vojno drugačne kot v drugih pokrajinah Slovenije oz. v predvojni Dravski banovini. Primorska je bila namreč mednarodno priznано ozemlje Kraljevine Italije in oblasti nikoli niso dovolile, da bi tam delovale posebne neitalijanske vojaške formacije. Italijanska država je namreč že ob zasedbi slovenskih krajev ob koncu prve svetovne vojne jasno pokazala, da je to ozemlje dobila v trajno posest in da je začela tudi z načrtno italijanizacijo.

Politične skupine na Primorskem so imele pred očmi razmere v t. i. Ljubljanski pokrajini pod italijansko zasedbo, kjer se je že leta 1942 vnel spopad med partizansko in protikomunistično stranjo. Zato so skušale narediti vse, da bi na Primorskem preprečile podobno bratomorno vojno. Njihovo gledanje na

* Prispevek je rezultat izvajanja raziskovalnega programa *Nasilje komunističnega totalitarizma v Sloveniji 1941–1990* (št. pogodbe 1000-13-2721), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

nastale razmere – kot tudi gledanje posameznikov pa je bilo precej različno, še zlasti glede tega, kako se soočiti s partizanstvom oz. Osvobodilno fronto (OF), ki je v končni posledici tudi na Primorsko prinašala komunizem. Primorci so partizansko delovanje v začetku čutili bolj posredno, predvsem kot maščevanje Italijanov za izvedene partizanske akcije.¹

Sredi leta 1942 je partijska organizacija na Primorskem ostajala številčno skromna, saj je na terenu ostalo le 53 članov in 21 kandidatov za sprejem, v partizanskih enotah pa je bilo 11 članov in 8 kandidatov.²

V zvezi s preučevanjem revolucionarnega nasilja na Slovenskem in posledično tudi na Primorskem je treba izpostaviti, da so se med drugo svetovno vojno na Slovenskem izvajali hkrati okupacija, upor proti okupatorju, kolaboracija, revolucija in protirevolucija. V posameznih konkretnih oblikah nasilja se je lahko prepletalo hkrati več prej omenjenih vidikov, zato je marsikdaj zelo težko razčleniti in ugotoviti natančno karakteristiko nasilja. V primerih revolucionarnega nasilja na Primorskem, na primer aretacij in umorov ideoloških nasprotnikov, je bila med storilci široka in pisana združba: posamezne partizanske enote, aktivisti OF, vosovci, pripadniki Vojske državne varnosti (VDV) ali kar posamezniki, ki so si sami vzeli pravico nastopanja v imenu partizanskega gibanja. Treba je tudi razlikovati med usmrtitvami brez sodbe partizanskih vojaških sodišč, kjer je največkrat šlo za umore, in t. i. justifikacijami oz. usmrtitvami na podlagi sodb partizanskih vojaških sodišč, ki so začela delovati sredi leta 1943.

O začetkih komunistične revolucije na Primorskem lahko rečemo, da so primeri neposrednega revolucionarnega nasilja do pomladi 1943 redki. V zvezi z omenjenimi prvimi umori civilistov na Primorskem, ki so jih zagrešili pripadniki partizanskega gibanja, se šele v zadnjem času pogosteje pojavlja ime Leopolda Kobala, doma iz Erzolja, rojenega leta 1911, ki je bil ustreljen 3. decembra 1941 na Obeluncu nad Gočami. »Leopold Kobal iz Erzolja je bil likvidiran jeseni 1941 na Obeluncu nad Gočami, ko je šel iz gostilne na Gočah domov. Uboj je izvršil S. L. iz Ajdovščine, kasnejši pripadnik prve primorske partizanske čete. Zakopan je na pokopališču na Erzolju.«³ Po pripovedovanju domačinov naj bi pripadniki partizanskega gibanja Kobala ustrelili zaradi tega, ker je na dan sv. Andreja, 30. novembra 1941, pijan kričal v gostilni na Gočah. Grozil je, da bo oblastem naznanil vse tiste, za katere bo sumil, da sodelujejo s partizani, ki jih je on imel za bandite.⁴

1 Podberšič, *Revolucionarno nasilje*, str. 66–68; Cencič, *Primorska sredina v primežu bratomorne vojne*, str. 90; Godeša, *Kdor ni z nami je proti nam*, str. 363–364.

2 Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije*, str. 193.

3 PANG 1053. Komisija za raziskavo povojnih množičnih pobojev, pravno dvomljivih procesov in drugih nepravilnosti občine Vipava, šk. 1; Župnijski arhiv Goče, matične knjige, mrliška knjiga.

4 Pričevanje avtorju, Goče, 20. 5. 2013. Vir: B. F., rojena 1931.

Uradne podatke o žrtvah druge svetovne vojne na Slovenskem zbira Inštitut za novejšo zgodovino. Iz teh podatkov se razbere tudi število žrtev partizanskega nasilja na Primorskem. V zvezi s tem so v podatkovni bazi INZ naslednji podatki: V obdobju od junija 1940 do januarja 1946 je na Primorskem v mejah današnje Republike Slovenije 1.077 smrtnih žrtev, katerih smrt so povzročile partizanske formacije v času vojne ali pa povojni vojaško-policijski organi novih oblasti. Med njimi je 532 žrtev, ki po vojnem statusu pripadajo civilistom (vendar gre v 18 primerih za civilne žrtve, katerih smrt je povezana z vojno povezanimi nesrečami in ne z revolucionarnim nasiljem), pri 100 žrtvah pa ni mogoče ugotoviti vojnega statusa oziroma njihove udeležbe v vojni. Vse druge žrtve (445) so vojaške osebe, delujoče na omenjenem območju.⁵

Komunistična partija Slovenije (KPS) se je že zgodaj zavedala pomena Primorske v svojih načrtih oz. boju za prevzem oblasti, zato je že poleti 1941 ustanovila posebno, t. i. primorsko komisijo, ki jo je vodil takratni organizacijski sekretar Centralnega komiteja KPS in poznejši narodni heroj Tone Tomšič. Ta komisija je pridobivala v Ljubljani živeče Primorce in zbirala aktiviste za odhod na Primorsko.

Od poznega poletja 1941, odkar je postal tajnik KPS Tone Tomšič, do kapitulacije Italije je OF iz osrednje Slovenije pošiljala na Primorsko večinoma Primorce, člane KPS, ki so se najprej trudili vzpostaviti stike s komunisti na terenu, predvsem s člani KPI v Trstu, Tržiču in Gorici.

Partizansko vodstvo je že jeseni 1941 na Primorsko poslalo prve vojaške organizatorje, ki naj bi tamkajšnje ljudstvo dvignili k uporabi proti italijanski oblasti. Septembra 1941 je bila organizirana prva primorska partizanska četa pod poveljstvom Ervina Dolgana Janeza, ki je bil kot Primorec poslan v rojstne kraje, da vzpodbudi ljudstvo k uporabi. Tudi pozneje so tja prihajali preverjeni kadri, tako vojaški kot politični: Martin Greif, Mirko Bračič, Dušan Kveder Tomaž, Dušan Pirjevec Ahac, Aleš Bebler, Branko Babič, Joža Vilfan itd. Šlo je za predan partijski kader in (ali) Primorce, ki so pred vojno živeli v Kraljevini Jugoslaviji.⁶

Ob začetku druge svetovne vojne so bili mnogi primorski Slovenci prepričani, da je prišel čas za osvoboditev izpod fašizma. Dejstvo je, da je bila pred drugo svetovno vojno in med njo skoraj vsa slovenska manjšina v Italiji izrazito protifašistično naravnana.

Navdušeno so pozdravili ustanovitev OF. V partizanski vojski so videli osvoboditelje in borce za demokracijo ter so z njimi tesno sodelovali. »L. 1942 se je na Primorskem pojavil nov politični činitelj: Osvobodilna fronta. Teren je bil silno ugoden, če človek ni gledal na velikanske človeške in gospodarske

⁵ Smrtne žrtve, INZ; gl. tudi: Tominšek Čehulič, *Struktura žrtev na Primorskem*.

⁶ Ferenc, *Primorska pred vseljudsko vstajo*, str. 7–15; *Prvi primorski partizanski bataljon Simona Gregorčiča*, str. 40–41; Plahuta, *Srednjeprimorsko okrožje*, str. 7–8.

žrtve, zaradi katerih bi narod izkrvavel. OF je poslala na Goriško svoje velike kanone /.../ Začela se je silovita, zelo pretkana propaganda za nove ideje, a pod plaščem **narodne osvoboditve**. Ali je kaj čudnega, da so se svobode in življenja žejni Primorci z vsem srcem oklenili nove organizacije! **Saj je bilo splošno razpoloženje tako, da bi se bili vdali komur koli, ki bi jim obljubil, da jih reši fašizma in Italije.** To je psihološko dejstvo. Kdor je bil takrat na Primorskem, bo ta pojav zlahka razumel. **Masa nikoli ne tehta, kaj je prav ali narobe, in nikoli ne misli na posledice. Množica sprejema in odloča s srcem, srce pa je vpilo po svobodi in človeških pravicah.** Zato je bila vsaka svarilna beseda redkih ljudi, ki so za narodnimi gesli takoj spoznali rdečo nevarnost, kot bob ob steno. Ljudstvo je kot pijano drlo v naročje OF in se ni hotelo iztrezniti.«⁷

Partizansko gibanje se je na Primorskem, tako v organizacijskem kot tudi v vojaškem smislu, začelo pozneje kot v t. i. Ljubljanski pokrajini. Partizansko (ne)dejavnost nam ilustrira podatek, da do konca marca 1942 med Italijani na Primorskem ni bilo žrtev.⁸

Sicer je delovalo nekaj partizanskih čet in skupin, ki pa so nastopale precej nepovezano. Organizacijska prelomnica je bila ustanovitev Gregorčičevega bataljona sredi avgusta 1942 nad Ozeljanom na Goriškem.⁹ Partizansko gibanje se je okrepilo septembra 1942 s prihodom komandanta Mirka Bračiča in oktobra istega leta s političnim komisarjem Dušanom Pirjevcem - Ahacem.

Sredi februarja 1943 je Edvard Kardelj ugotavljal, da je 80 članov partije med partizani na Primorskem zelo majhno število. Našel je tudi vzrok za to: »Vemo sicer, da imate opravka z zelo zaostalim elementom.« Hkrati je naročal, da bi partija »naše kadre« najlaže vzgajala v vojski.¹⁰

V prvi polovici leta 1943 se je zaradi partizanskih akcij povečal italijanski vojaški vpliv na Primorskem, prihajale so nove, sveže enote in povečalo se je število postojank po pokrajini. Večina primorskih ljudi, tako preprostih kot izobražencev, od kulturnikov do politikov in narodnih aktivistov, je pod dolgoletnim italijanskim fašističnim jarmom videla edino rešitev v objemu bratskih Slovanov, ki jim je bila na čelu velika Rusija. Njena predstraža naj bi bila Jugoslavija. V starem panslovanskem zanosu, v navdušenju za Rusijo, so primorski ljudje videli svoj idol v Stalinu, voditelju vseh Slovanov, kajti marsikdo na Primorskem je pred kapitulacijo Italije molil: »Odrešenik sveta, reši Rusijo!«¹¹

7 Tratnik, *Temna zarja* na Primorskem, str. 142–143. Poudarjene besede so tako zapisane tudi v originalu.

8 Ferenc, *Primorska pred vseljudsko vstajo 1943*, str. 16.

9 *Prvi primorski partizanski bataljon*, str. 126–130. Prvi komandant bataljona je postal Jože Lemut Saša, namestnik komandanta Mile Špacapan Igor, politični komisar pa Martin Greif Rudi.

10 *DLRS, knjiga 5*, dok. 179, Ljubljana 1978, str. 508.

11 Baraga, *Župnija Miren skozi čas*, str. 172.

O komunizmu in stalinizmu preprosti ljudje na Primorskem niso imeli nikakršne predstave. Poleg tega so obsojali povezovanje nekaterih protikomunističnih politikov v Ljubljani z italijanskimi okupacijskimi oblastmi.

Edvard Kardelj je sredi decembra 1942 poročal Titu med drugim tudi o vojaško-političnem stanju na Primorskem. Razložil mu je, da tam ni »bele garde«, in hkrati izražal prepričanje, da je tudi ne bo, ker naj Italijani tega ne bi dovolili »slovenski reakciji«. ¹² Hkrati mu je prav na primeru Primorske ponazoril razkorak v Sloveniji med možnostmi organizacijske krepitve KPS in dejanskim stanjem zaradi partijskega sektaštva. Kardelj je ugotavljal, da je organizacija OF na Primorskem v njihovih rokah, ker »se skoraj vsi imajo za komuniste«. Po drugi strani pa je PK KPS sprejel v partijo le 58 članov. Takrat je OF na Primorskem štela že več kot osemdeset odborov, večina jih je imela stike samo s partizani. Zato je Kardelj predlagal ustanovitev partijske celice v vsakem izmed teh odborov OF. ¹³

Preobrat in zaostritev razmer je pomenil prihod Aleša Beblerja, ¹⁴ ki je na Primorsko prišel na začetku novembra 1942 po nalogu CK KPS in IO OF. Imel je vsa potrebna pooblastila ter je redno poročal v Ljubljano. Aleš Bebler, s partizanskim imenom Primož Tratnik, je sicer že poleti 1942 predlagal CK KPS, da je napočil čas, ko je treba spodbuditi partizansko gibanje tudi na Primorskem. Hkrati se je zavedal, da mu zaupanje v Ljubljani daje veliko moč za ukrepanje na Primorskem. ¹⁵

Že kmalu po prihodu je Bebler »udaril« čez stare primorske voditelje, še posebej je izpostavil Josipa Vilfana in Engelberta Besednjaka. Partijski »blagoslov« pri njegovem početju je pokazala objava članka v *Primorskem poročevalcu* ob koncu februarja 1943, v katerem jima je očital glavno krivdo za žalostno usodo primorskih Slovencev in med drugim dodal: »Zaradi njune protiljudske in protinarodne politike smo bili primorski Slovenci zamudili veliko priliko za narodno osvoboditev leta 1918, politika teh voditeljev je olajšala fašizmu prihod na oblast v Italiji, njuna politika je pomagala fašističnim imperialistom razrušiti Jugoslavijo.« ¹⁶

Od Beblerja so prihajala tudi navodila za umore dejanskih in namišljenih nasprotnikov partizanskega gibanja na Primorskem. Vsi, ki se niso strinjali s partizanskim gibanjem pod vodstvom komunistov, so bili razglašeni za narodne izdajalce. Med njimi so se znašli tudi odločni protifašisti in tisti, ki so svarili, da je

¹² *Jesen 1942*, str. 542.

¹³ Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije*, str. 194.

¹⁴ Dr. Aleš Bebler (1907–1981), po rodu iz Idrije, predvojni komunist, španski borec in narodni heroj. Oktobra 1942 ga je KPS poslal na Primorsko.

¹⁵ Deželak Barič, *Komunistična partija Slovenije*, str. 193–194.

¹⁶ ARS, AS 1887, šk. 61 – *Primorski poročevalec*, 25. 2. 1943.

treba počakati z oboroženim odporom na Primorskem. Zdelo se je, da preprosti ljudje niso razumeli in podpirali teh prvih umorov. Zato je Bebler naročil: »Represivna politika mora biti skrajno previdna, glede likvidacije je potrebno prisluhniti terenu, ponekod je potrebno nadomestiti justifikacijo z bojkotom, pritiskom in izolacijo. Potrebno je okrepiti boj za omahljivce, zlasti srednje sloje, in pritegniti predstavnike nevtralne sredine, to je vse, kar se ni prodalo.«¹⁷

Z letom 1943 se je tudi na Primorskem začelo stopnjevati revolucionarno nasilje, pred kapitulacijo Italije je nedvomno najbolj odmeval naročeni umor Iva Brica (1896–1943), uglednega kristjana in predvojnega protifašista iz Dornberka. Po ukazu partizanskih oblasti sta ga v začetku junija 1943 med košnjo na travniku pokončala mladoletna fanta. Danes je znano, da je umor Brica, šlo naj bi za »justifikacijo belogardističnega somišljenika«, v imenu PK KPS naročil Aleš Bebler, za organizacijo izvedbe pa je zadolžil Julija Beltrama, sekretarja okrožnega odbora OF. Naročil je še požig Bričeve domačije, če bi ljudstvo to dejanje odobravallo.¹⁸

Podatki v bazi Smrtne žrtve, INZ, stanje 24. 9. 2013	Število civilnih žrtev na Primorskem, ki so jih povzročili pripadniki osvobodilnega gibanja
November 1942	1
December 1942	8
Januar 1943	14
Februar 1943	20
Marec 1943	9
April 1943	3
Maj 1943	3
Junij 1943	4
Julij 1943	4
Avgust 1943	6

Neposredno partizansko nasilje pa se je okrepilo sredi leta 1943, še zlasti po kapitulaciji Italije jeseni 1943. Revolucionarno nasilja je takrat izvajal tudi VOS.¹⁹ VOS na Primorskem se sicer zaradi objektivnih okoliščin ni mogel razvijati v takih razsežnostih kot v t. i. Ljubljanski pokrajini. Med žrtvami je velika skupina ljudi, ki so komunistični partiji stali na poti do oblasti. Največkrat je šlo za narodno

17 ARS, AS 1638, šk. 532, mapa 1. Poročilo dr. Aleša Beblerja, 12. 11. 1942.

18 Ferenc, *Primorska pred vseljudsko vstajo*, str. 259–260; Kos, *Stalinistična revolucija na Slovenskem, I. knjiga*, str. 289–290; Podberšič, *Revolucionarno nasilje*, str. 36–37.

19 Smrtne žrtve, INZ. Po teh podatkih je samo VOS kot povzročitelj naveden za naslednje število žrtev na Primorskem: september 1943 3, oktober nobena, november 2, december 10, januar 1944 5, februar 8, marec 10, april 1, maj in junij 1944 nobena.

izpostavljene voditelje iz ĉasa fašizma, ugledne kristjane, krajevne odličnike in izobraŹence ter mešĉansko usmerjene posameznike. Poroĉilo goriškega OK KPS sporoĉa, kako se vedejo ti ljudje: »Navdušeni so nad Anglijo in obnovitvijo stare kraljevaške Jugoslavije, kar izdaja mihailoviĉevske tendence.«²⁰

Zaostrila se je komunistiĉna sestavina t. i. narodnoosvobodilnega gibanja, kar je s t. i. drugo fazo revolucije vodilo v uresniĉevanje revolucionarnega prevzema oblasti, in to z znaĉilnostmi sovjetskega sistema, kar je poslediĉno vodilo v vse veĉje revolucionarno nasilje tudi na (severnem) Primorskem, ki je jeseni leta 1943 in sredi leta 1944 doseglo vrhunec.

To nasilje je velikokrat izhajalo iz uzurpacije oblasti posameznikov, ki so se sicer formalno prištevali k partizanom, vendar so delovali kot nekakšni lokalni vojvode in terorizirali domaĉine, vĉasih pa tudi poravnavali osebne raĉune. Ob tem se spomnimo primera Kosovel v Vipavski dolini, ki je pred leti zaposloval slovenske pravosodne organe.²¹ Veĉino umorov je izvedel VOS, o usodi pobitih se je velikokrat odloĉalo brez vsakršnih dokazov in moŹnosti obrambe obtoŹenih. Ob tem je vredno spomniti, da je Źe avgusta 1943 slovenski glavni štab izdal odredbo o delu in organizaciji partizanskih sodišč, kar je septembra potrdil tudi vrhovni štab. Partijska propaganda pa je umorjene najveĉkrat kar razglasila za narodne izdajalce ali sodelavce okupatorja.²²

Ob kapitulaciji Italije septembra 1943 je prišlo do razmaha revolucionarnega nasilja tudi na Primorskem. Kako utopiĉno zato zvenijo besede, ki jih je zapisal Źupnik Rudolf Klinec: »Upam, da naši partizani niso kot kranjski. Bog daj, da bi se zليه vse te stranke v res enotno silo. Naj bi ena in ista nevarnost: Nemec vse zedinil v bratski slogi!«²³ Zaradi nemškega vkorakanja v Gorico so se Narodnoosvobodilni svet za primorsko Slovenijo in drugi pokrajinski organi partizanskega gibanja naselili v vasi StomaŹ v Vipavski dolini.²⁴ Tam so delovali tudi organi VOS, ki so zasliševali in izvajali likvidacije. Rudolf Klinec iz bliŹnjih Velikih Źabelj je zapisal: »Jeĉa v ŠtomaŹu in Ajdovščini je polna. V ŠtomaŹu so Źe razni usmrĉeni. Tajna policija je na delu. Pozor!«²⁵

Z nemškim vkorakanjem so primorski Slovenci spet pridobili nekaj pod fašizmom odvzetih pravic. Politiĉno in kulturno delovanje goriških Slovencev

20 DLRS, knjiga 5, dok. 193, Ljubljana 1978, str. 537–540. Poroĉilo OkroŹnega komiteja KPS Gorica Pokrajinskemu komiteju KPS za Primorsko, 24. 2. 1943.

21 Pred dobrim desetletjem je nekdanji partizan Anton Kosovel obtoŹil Ivana Kosovela, s katerim nista bila v sorodu, samovolje in pobojev med drugo svetovno vojno v Vipavski dolini. Sicer je bil Ivan Kosovel leta 1944 poveljnik t. i. ĉrnovrške varnostne skupine VOS-a. Sodišĉe v Novi Gorici je pregon zavrnilo. Anton Kosovel je te dogodke opisal v knjigi: *Zloĉin brez kazni*.

22 Podbersiĉ, *Revolucionarno nasilje*, str. 36–38; Kralj Jerman, *Janko Kralj – utiřani in pozabljeni slovenski politik*, str. 291–298.

23 Klinec, *Dnevniški zapisi*, Zapis 10. 9. 1943.

24 Bebler, *Ĉez drn in strn*, str. 128; Plahuta, *Srednjeprimorsko okroŹje*, str. 20.

25 Klinec, *Dnevniški zapisi*, 22. septembra 1943.

je dobilo nov zagon. Nemški okupator je primorskim Slovencem preračunljivo poklanjal številne koncesije, zlasti na kulturnem področju, kar je pomenilo pravo olajšanje po dolgih letih fašističnega zatiranja. V šole se je začel vračati slovenski jezik, po vaseh so začeli delovati slovenski župani, ponekod so tudi v upravnem poslovanju uporabljali slovenski jezik. V Gorici je nastala celo slovenska gimnazija, ki ji je partizanska stran kmalu nadela naziv »domobranska šola«. Kar je bilo dve desetletji prepovedano in preganjano, se je začelo obnavljati. Ljudje, zlasti na podeželju, so bili navdušeni. Prišlo je do organiziranega nastopa protikomunističnih enot v okviru Slovenskega narodnega varnostnega zbora (SNVZ). Med ljudmi se je zanje prijelo ime primorski domobranci. Njeni pripadniki so v Gorico slovesno vkorakali 7. maja 1944, ko je prišla 2. četa pod poveljstvom nadporočnika Božidarja Počkaja. Začeli so izdajati tudi glasilo *Goriški list*, ki ga je urejal dr. Milan Komar.²⁶

Partizansko gibanje se je zavedalo strateškega pomena Primorske pred bližnjim koncem vojne. Februarja 1944 je v Črnomlju prvič zasedal Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS), ki je ustanovil Oddelek za notranje zadeve oz. Ozno, ki je prevzela dotedanje naloge VOS. Ozna je med drugim pripravljala sezname dejanskih in namišljenih nasprotnikov osvobodilnega gibanja. Albert Svetina Erno,²⁷ primorski rojak in visoki predstavnik Ozne, v svojih spominih omenja kartoteko z 18.000 imeni, tudi na Primorskem.²⁸ Med priprave na konec vojne so spadala tudi navodila partizanskim enotam, dana tik pred zasedbo Trsta in Gorice, da ne smejo izvajati »čiščenj« terena na narodnostni osnovi, ampak se morajo osredotočiti na kaznovanje fašistov.²⁹

Konec druge svetovne vojne je na Primorskem nakazal dokončen prelom z obdobjem, ki je postavilo slovenski narod na zahodnem etničnem ozemlju pred težko preizkušnjo. Prvega maja 1945 so enote 4. jugoslovanske armade in 9. korpusa vkorakale v Trst in Gorico.³⁰ Večina slovenskega, pa tudi manjši del italijanskega prebivalstva, kar velja predvsem za Trst, jih je navdušeno sprejela. Že istega dne sta v Gorico prišla tudi Edvard Kardelj in Boris Kidrič.³¹ Hkrati je to obdobje zaznamoval teror nad drugače mislečimi, kar je bila predvsem posledica skrbno pripravljene akcije pod vodstvom Ozne. V tem času je na Goriškem in Tržaškem »izginilo« skoraj dva tisoč posameznikov (Italijanov, Slovencev in

26 Tratnik, *Temna zarja na Primorskem*, str. 148; Kos, *Stalinistična revolucija na Slovenskem*, II. knjiga, str. 84–86.

27 Albert Svetina Erno (1915–2008), rojen v Dolnjih Ležecah pri Divači. Ob koncu vojne je bil pomočnik Ivana Mačka Matije, poveljnika Ozne za Slovenijo. Po resoluciji informbiroja je pobegnil na Madžarsko.

28 Svetina, *Od osvobodilnega boja do banditizma*, str. 148–149; Podberšič, *Revolucionarno nasilje*, str. 48–55; Vresnik, *Druga brigada Vojske državne varnosti*, str. 17–20.

29 Troha, *Komu Trst*, str. 9–10.

30 *Slovenska novejša zgodovina*, str. 769–770.

31 Beltram, *Tukaj je Jugoslavija*, str. 20.

drugih), tudi takih, ki si rok nikakor niso umazali v sodelovanju z okupatorjem. Izraz »fojbe« je stopil v zgodovino.³²

PRIMERI REVOLUCIONARNEGA NASILJA V VASI MIREN PRI GORICI

Vas Miren leŹi na rodovitni Goriški ravnini ob spodnjem toku reke Vipave, jugovzhodno od Gorice, stisnjena pod Kras. Po zadnjem avstro-ogrskem popisu leta 1910 je v vasi Źivelo praktiĉno samo slovensko prebivalstvo. Slika se je zaĉela spreminjati po koncu prve svetovne vojne. Zaĉelo se je priseljevanje Italijanov in Furlanov, ki so na goriškem podeŹelju iskali boljše moŹnosti za Źivljenje ali izkoriščali priloŹnosti, ki so jim jih nudile fašistiĉne oblasti. Leta 1942 je v vasi Źivelo 2.100 prebivalcev.³³ Veĉina jih je redno hodila k nedeljski maši, razen pribliŹno deset odstotkov Mirencev, veĉinoma moških. Dekliška druŹba za krščanske matere je štela 160 ĉlanic, ista druŹba za dekleta pa 110. Nedeljski evangelij se je v nedeljah bral najprej v slovenskem in nato še v italijanskem jeziku, slednje za maloštevilne katoliĉane italijanskega rodu, ki so redno prihajali k maši.³⁴

Prvi odbor OF v Mirnu je bil ustanovljen 18. julija 1942. Velika veĉina domaĉinov je z navdušenjem pozdravila zaĉetek odpora pod vodstvom OF, saj so menili, da je konĉno napoĉil ĉas, da se rešiĹo fašizma.³⁵ Sredi avgusta 1942 je fašistiĉna organizacija iz Mirna poslala Źupniku in dekanu Oskarju Pahorju (1888–1964) dopis, s katerim so ga pozvali, naj v cerkvi javno obsodi krvave zloĉine, ki so jih po njihovem na Primorskem zagrešili komunisti. V dopisu partizani oz. OF sploh niso omenjeni. S tem naj bi domaĉe prebivalstvo obvarovalo svoje interese: "(...Per tener lontano dal nostro Comune il pericolo comunista, barbaro, anticristiano.)"³⁶

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 sta na Primorskem zavlado iskreno navdušenje in priĉakovanje skorajšnje svobode. Tudi v Mirnu so se veselili, ljudje so se zbrali pred farno cerkvijo sv. Jurija, glasno so odmevale vznesene besede: »Źivela Jugoslavija, Źivel Tito, Źiveli partizani! Neka starejša Mirenka je zakriĉala tudi: ‚Źivel kralj Peter!‘ Pa ji je sosedka hitro rekla, naj bo tiho. Drugaĉe jo bo vzela noĉ, kajti tako se sedaj ne govori.«³⁷

32 Nekaj osnovne literature na temo fojb: Troha, *Komu Trst*, Troha, Fojbe – zloĉin ali upraviĉeno kaznovanje, Troha, Fojbe, str. 108; *Caduti, dispersi*, III. zvezek; Puppo, *Violenza politica tra guerra e dopoguerra*; Nemec, *Seznam izginulih in umrlih od maja 1945 dalje iz bivše Goriške pokrajine Julijske krajine*.

33 *Indicatore personale e locale dell' Archidiocesi di Gorizia*, str. 68–69.

34 Baraga, *Źupnija Miren skozi ĉas*, str. 165–166.

35 PANG 1013, t. e. 24, Topografija NOB; Baraga, *Źupnija Miren skozi stoletja*, str. 168.

36 Prav tam, str. 169.

37 Priĉevanje avtorju, Orehovlje, 20. 3. 2009. Vir: V. S., rojen v Orehovljah pri Mirnu.

Mirenski možje in fantje, ki so se vračali iz italijanske vojske, so večinoma šli v partizane ali delovali zanje na terenu.

Na prvi dan februarja 1944 so partizani v Mirnu zajeli dva Nemca, ki sta prišla na ogled usnjarne Scalettari. Odpeljali so ju neznano kam, zato so Nemci naslednjega dne pričeli akcijo njunega iskanja po mirenskih hišah. Nikoli ju niso našli. So pa zagrozili s požigom vasi in pobojem zajetih moških. Zanje je uspešno posredoval župnik Pahor, ki je dobro govoril nemško. Nemci so talce izpustili, so pa požgali ves spodnji del Mirna do mostu čez reko Vipavo.³⁸

Partizani so iz Mirna v sredo, 13. oktobra 1943, najprej odpeljali tri brate (Avgušтина, Jožeta in Karla) iz družine Blažič ter Avguštinovo hčerko Marijo. Nikoli več se niso vrnili. Še danes se ne ve za mesto njihovega umora. »Ljudski glas« v povedati, naj bi njihovi posmrtni ostanki ležali nekje pod Krasom, med Mirnom in Renčami.³⁹

Čez mesec dni, 10. novembra 1943, so odpeljali še tri ugledne in krščansko usmerjene domačine: prof. Cirila Šinigoja, Bogomila Klančiča in Venčeslava Štando. Vaščani so sprva mislili, da so jih mobilizirali partizani, toda resnica je bila drugačna. Partizani so jih najprej zasliševali v zaselku Vrtoče ob reki Vipavi, nato pa so jih odpeljali proti Renčam, kjer so jih pobili.

Mnoga verna in narodno zavedna mirenska dekleta, članice Marijine družbe, so sodelovala z odporniškim gibanjem. Sodelavci OF so vabili k sodelovanju tudi Vero Lestan (1908–1943), priznana kulturno delavko, predvojno učiteljico in članico dekleške Marijine družbe, ki ni dobila službe, ker se ni hotela ukloniti fašističnim pritiskom po poučevanju v italijanščini. Pred kapitulacijo Italije je skrbela za slovenske internirance v taborišču Gonars. Zanje je zbirala hrano in druge potrebščine ter jim jih s kolesom dovažala. Lestanova družina je bila razgledana in seznanjena s tragičnim dogajanjem v drugih predelih Slovenije. Vera je slutila, da je v ozadju odporniškega gibanja brezbožni komunizem, s katerim ni hotela sodelovati. Tudi na Goriškem so se začeli umori, predvsem vernih in drugače mislečih ljudi. Vrstili so se pritiski tudi na Vero, toda ona je ostala neomajna.

Štiri dni za prej omenjeno skupino, 14. novembra 1943, so partizani odpeljali še Alojza Rusjana, istega večera pa so aretirali tudi Vero Lestan. Tudi njo so odpeljali proti Renčam. Obtoževali so jo, da je »organizatorka bele garde«.⁴⁰ Zasliševali so jo, jo poniževali in nato 17. novembra 1943 okrutno umorili. Domačini so bili prestrašeni, zgroženi in so se spraševali, zakaj je Vero, pošteno, verno, požrtvovalno in zavedno Slovenko, doletela taka smrt.

38 Baraga, *Župnija Miren skozi stoletja*, str. 174.

39 Podbersič, *Revolucionarno nasilje*, str. 49–50.

40 ARS, AS 1931, šk. 658, dokument A425801. Poročilo za »Tov. Maks!«.

Vere Lestan ni imela pogreba, saj do dandanes nihče ne ve, kje ležijo njeni posmrtni ostanki. Je pa tedanji mirenski župnik Oskar Pahor priporočal javne molitve zanj, kar je v oznanilno knjigo vpisal že 13. februarja 1944.⁴¹

V Mirnu je jeseni 1943 poleg izginotja Vere Lestan najbolj odmeval umor prof. Cirila Šinigoja.⁴² Rojen je bil 29. januarja 1913 v Sesljanu. Doktoriral je leta 1938 na Fakulteti za literaturo in filozofijo Univerze v Padovi z disertacijo *Vpliv francoske okupacije v slovenski književnosti*. V. S. je avtorju izjavil: »Prof. Šinigoja sem dobro poznal, bil je nekaj let starejši od mene. Živel so v gornjem delu Mirna, tam blizu pokopališča. Njegov brat je bil rezervni poročnik pri alpinih, zelo postaven fant. Ciril pa ne, nič posebnega. Mi mlajši smo ga poznali kot velikega narodnjaka in odločnega protifašista. Živel je z mamo, vdovo. Zelo je bil navezan nanjo. Sam se z njim nisem družil, je bil preveč izobražen za nas, mulce. Vem, da je pogosto zahajal v Gorico.«⁴³

Mirenski terenci so Cirila nadzorovali, saj so mu pripisovali sodelovanje z »belo gardo«, bil naj bi njen »glavni organizator«. Verjetno sta jih motila njegova krščanska usmerjenost in nasprotovanje komunistični ideologiji.⁴⁴ Aretiran je bil 10. novembra 1943 v Mirnu. Tega dne so skupaj odpeljali tri Mirence, ki se nikoli več niso vrnili. »Cirila so pobrali na cesti, kar pred domačo hišo.«⁴⁵ Zasliševali so jih v Vrtočah pri Mirnu, nato so jih odpeljali proti Renčam. Navajam poročilo VOS-a o aretaciji in umoru Šinigoja: »V Miren sem poslal eno patrolo VS v civil, da bi aretirala tukajšnjega organizatorja bele garde (Šinigoj Ciril) (profesor). Prej ko je naša patrola prišla v Miren, ga je že aretirala vaška zaščita. Patrola, ki ga je aretirala ga je mislila poslati do nas, da bi ga zaslišali. Med potjo jim je ubežal, dali so za njim en strel s pištolo in ga ranili tako da je obležal težko ranjen ob bregu reke Ipave. Dohiteli so ga in na mestu likvidirali. Pri njemu so našli neke listine in lir 398.«⁴⁶ Mirenski župnik Oskar Pahor je zapisal, da je bil Šinigoj ubit novembra 1943, kot vzrok smrti je navedel uboj.⁴⁷

Zdelo se je, da je Ciril Šinigoj slutil svojo smrt, saj je že mesec pred aretacijo lastnoročno napisal svojo oporoko. Ohranjena je v župnijskem arhivu v Mirnu, napisana pa je bila 11. septembra 1943, ob 6.30 zjutraj. Iz nje je razvidno, da je Šinigoj vedel, kako žalosten konec ga čaka. Poimensko je navedel tudi seznam

41 ARS, AS 1931, šk. 658, mapa 1; Pust, *Vera Lestan*, str. 38–41; Kragelj, *Pobitim v spomin*, str. 20–23; *Slovenski Primorec*, 3. 11. 1948, naslovnica. Zapis o Veri Lestan v mirenski krstni knjigi: »Odpeljana od doma 14. novembra 1943, od partizanov se ni več vrnila.«

42 *Slovenski Primorec*, 3. 11. 1948, naslovnica.

43 Pričevanje avtorju, Orehovlje, 15. 4. 2011. Vir: V. S., rojen v Orehovljah.

44 Baraga, *Župnija Miren skozi stoletja*, str. 172.

45 Pričevanje avtorju, Orehovlje, 15. 4. 2011. Vir: V. S., rojen v Orehovljah.

46 ARS, AS 1931, šk. 658, dok. A425801. Poročilo za »Tov. Maks!«.

47 Župnijski arhiv Miren, matične knjige, mrliška knjiga. Prof. Ciril Šinigoj je v mrliški knjigi vpisan le mesto za že omenjeno Vero Lestan, ki je bila odpeljana 14. novembra 1943 ter neznano kdaj in kje umorjena.

oseb in družin, ki »so posredno ali neposredno krive moje smrti«. Hkrati je želel, da te osebe ne bi bile prisotne pri njegovem pogrebu! Izmed teh je izvzel le domačina B. M., ker ga je ta obvestil, kaj se zoper njega pripravlja. Iz oporoke je razbrati pogum krščanskega moža, ki vdano čaka svojo usodo. Njegovo mirnost in razsodnost v težkih trenutkih hkrati dokazuje skrb za osebno premoženje, ki ga je zapustil svoji družini. Mater Karolino je prosil odpuščanja za vse, kar naj bi ji slabega storil.⁴⁸

Pričevalec V. S. je bil od konca marca 1944 poveljnik Narodne zaščite v vasi Orehovlje pri Mirnu. Spomladi 1945 so ga zajeli Nemci, ga zaprli na goriškem gradu in obsodili na smrt. »V celici nas je bilo 23 obsojenih na smrt, od tega so jih do konca vojne Nemci ustrelili šest. Mislili smo, da bodo tudi nas pobili. Pa je k sreči prej prišla svoboda! In v tistem strahu, brez upanja, smo si marsikaj povedali. Tudi o nepravilnostih, ki jih je povzročilo naše, partizansko gibanje. Znanec Ivan iz vasi Bilje, ki je bil v ječi z mano in prav tako obsojen na smrt, mi je pripovedoval o umoru Cirila Šinigoja. Z nekom sta novembra 1943 orala na njivi v Orehovljah, izven vasi. Potem so želeli tam posejati pšenico. Kar naenkrat sta zaslišala dva strela. Čez nekaj minut je do njiju prišel vosovec Car, poveljnik tiste biljenske grupe. Ivanu je ukazal, naj gre domov po kramp in lopato. Ko se je vrnil, so ga peljali na mestu ob reki Vipavi, na orehovski strani. Tam je mrtev ležal prof. Šinigoj, oblečen v suknjič. Car je Ivanu rekel, da si lahko kaj vzame od mrtveca, a ta tega ni hotel storiti. Potem ga je tam zakopal. Še po vojni je Cirilova mama tja, ob Vipavo, nosila cvetje za umorjenega sina. Ne vem, če je vedela, kje točno so ji ubili sina.«⁴⁹

Načrtovani so bili umori še drugih Mirencev. Kraj naj bi veljal za klerikalno trdnjavo, kjer se je zadrževalo več družin, ki naj bi sodelovale s t. i. belo gardo. Vendar je bil most čez reko Vipavo porušen, ljudje so morali uporabljati čoln, kar je posledično oteževalo aretacijo in transport »osumljencev«.⁵⁰

Med drugo svetovno vojno je življenje izgubilo več kot sto prebivalcev Mirna. Vendar so pri preštevanju »pozabili« na tiste žrtve, ki jih je povzročilo partizansko gibanje. To je razvidno iz dopisa, ki ga je »Krajevni odbor SIAU Miren« sredi januarja 1946 poslal na »Okrajni odbor SIAU Miren«.⁵¹ Dopis navaja število žrtev druge svetovne vojne v Mirnu:

48 Župnijski arhiv Miren, razno gradivo. Oporoka Cirila Šinigoja. Imen posameznikov, ki naj bi bili odgovorni za njegovo smrt in so jasno zapisani v oporoki, ne navajam.

49 Pričevanje avtorju, Orehovlje, 15. 4. 2011. Vir: V. S., rojen v Orehovljah.

50 Baraga, *Župnija Miren skozi stoletja*, str. 172; Pričevanje avtorju, Orehovlje, 20. 3. 2009. Vir: V. S., rojen v Orehovljah.

51 PANG 1108, fond Anton Vuk, šk. 1, ovoj 2, Dopis KLO Miren z navedbo žrtev vojne.

Padli partizani	34
Civilne ųrtve	35
Talci	8
Umrli v nemških taborišĉih	27
Pogrešani	3
Umrli v italijanski internaciji	6
Umrli v italijanskih zaporih	6

Padli partizani in sodelavci osvobodilnega gibanja so po konĉani vojni doĉakali dostojno zadnje bivališĉe na pokopališču s spomenikom. Podobno se je zgodilo z nedolĉnimi ųrtvami zavezniškega bombardiranja Mirna in okolice 18. marca 1944, ko je umrlo trideset ljudi. Zavezniška letala so tistega dne s tremi eskadriljami ciljala predvsem vojaške objekte na bliĉnjem letališču Roje pri Gorici. ųrtve revolucionarnega nasilja iz vasi Miren pa še ĉakajo na dostojen spomin, za veĉino med njimi še danes ne vemo, kje poĉivajo njihovi posmrtni ostanki.

FF VOS za Primorsko
na položaju dne 9.11.44.

A425267

W

✓

Vsem komandantom bataljonov VS.

Postopek pri aretacijah, zasliševanju, justifikacijah in pokopu.

Aretacija.

1. Hišo morate temeljito obkoliti, tako da je osebi, katero hočemo aretirati, sploh nemogoče neopaženo pobegniti.
2. Ko je hiša zadostno obkoljena, gre eden, dva ali več tovarišev v hišo in izvrše aretacijo. Če osebe, ki jo nameravamo aretirati, ni doma, oziroma sosedniki trdijo, da je ni, se ne smete ozirati na njihove trditve, temveč morate vso hišo in gospodarska poslopja temeljito preiskati. Noben kotiček ne sme ostati nepregledan.
3. Nobenega aretiranca ne smete voditi po terenu prostega, temveč ga morate zelo dobro zvezati. Kadar imate večje število aretirancev, je najbolje, da jih privežete drugega za drugim na dovolj dolgo vrv, in sicer za eno roko, še bolj zanesljivo pa je za obe roki. Ta postopek je nujen in obvezen, ker je bilo že več primerov, da so aretiranci pobegnili.

Zaslišanje.

Vsakega aretiranca - če je le mogoče - moramo temeljito zaslišati in vse njegove izjave zapisati. Zasliševati je treba večkrat in staviti vprašanja vedno znova, mešano, da krivca na ta način vlovimo na laži.

Izvršitev obsodbe.

Pri izvršitvi obsodbe se lahko poslužujemo strelnega in mrzlega orožja. Na vsak način pa je treba paziti na to, da je obsodjenec res zanesljivo mrtev.

Pokoplikvidirancev.

1. Osebe, ki ste jih justificirali, morate zelo dobro - najmanj in zelo globoko - zakopati. Justifikacije je treba vršiti čim bolj konspirativno, še bolj pa pokope. Grobove je treba temeljito zamaskirati, tako da sploh ni poznati, da se kaka stvar tam nahaja. Obleko in obutev je treba očistiti, nakar naj se uporabi za moštvo.
2. Za pokop justificiranih oseb pod nobenim pogojem ne smemo uporabljati sledečih načinov:
 - da zmečemo mrtve osebe v kraške jame ali brezna,
 - " " " v kakršnokoli stoječo vodo ali reko,
 - " zasujemo mrtve osebe samo s snegom,
 - " pokrijemo mrtve osebe samo z vejami ali listjem.

Vse justificirane morate brezpogojno zakopavati v zemljo.

Tovariši, ki sodelujete pri justifikacijah, morajo o tem molčati kot grob. Čim je stvar izvršena, se ne smejo o tem pogovarjati med seboj ali na to namigavati. Če jih kdo izprašuje o takih zadevah, smejo pojasniti gotove stvari le v primeru, da ima za to pooblastilo.

Justifikacije mora voditi za to odgovoren funkcionar (komandir ali komandant). Akcijo morate temeljito prekontrolirati in jo dosledno in sigurno izvesti. Na vse eventualne napake bo klican na odgovor odgovorni funkcionar.

O vsem tem je treba dobro poučiti vse funkcionarje in borce v enotah VS.

Smrt fašizmu - svoboda narodu!

Za FF VOS za Primorsko:

[Signature]

17. 11. 1931
Prepis

A425801

Tov. Maks !

V Miren sem poslal eno patrolo VS v civil, da bi aretirala tukajšnjega organizatorja bele garde (Sinigoj Ciril) (profesor). Prej ko je naša ~~xxxx~~ patrولا prišla v Miren, ga je že aretirala vaška zaščita. Patrولا, ki ga je aretirala ga je mislila poslati do nas, da bi ga zaslišali. Med potjo jim je ubežal, dali so za njim en strel s pištolo in ga ranili tako da je obležal težko ranjen ob bregu reke Ipave. Dohiteli so ga in na mestu likvidirali. Pri njemu so našli neke listine in lir 398. Ko je naša patrولا dospela v Miren in zvedela, da je S. aretiran in sicer aretiran je bil na ulici, so se takoj podali na njegovo stanovanje, tam so našli vse razmetano po sobah, to je bilo vidno, da je bil nekdo na stanovanju, ter da se mu je prav res mudilo, povprašali so terence ali je bil kdo na tem stanovanju, povedali so, da so videli enega, ki je pravkar zapustil to hišo, domneva se, da je bil en Ljubljčan kateri je zvedel, da so S. aret. pobral je šila in kopita in jo porisal. Dobili so pa dve knjige (rdeče mreže) in (proti komunizmu) katere prilagam.

Dne 12.11.43 je bil aretiran Stanta Venceslav iz Mirne. Priznal je, da je bil v organizaciji bele garde in da sex ni dizzal NOV. Izpovedal je sledeča imena:

Sinigoj Ciril (profesor)	glavni org.	lk
Krpan Ivan	prvi org.	(lk)
Vera Leston	organizatorka	lk
Brumat Rafael		
Klančič Bogomil		lk
Rusijan Alojz		lk
Beltram Venček		
Beer to Brumat		
Butkovič Vinko (nevam)		
Beltram Alojz		
Gorkič Ivan iz Rupe		
Krpan Franc v Gorici ?		

Osumljeni.

V Mirnem:

Karlo Krpan
Marija Bratkovič
Drugica "
Lojzka Leston
Marija "

Dne 10.11.43 aretiran Makuc Maks doma iz Pukovce pri Gorici. Belog. simj. Grozil je eni terenski kurirki, katera mu je prinesla pozivnico, da naj se javi v N.O.V. da jo to on spravi na mesto. Zadnje čase se skrival v Gorici. Prijeli so ga na domu, slučajno je prišel za en dan domov. Priznal je, da je grozil kurirki. Pri njemu smo našli 1.000 lir.
Dne 14.11.43 aretiran Rusijan Alojz iz Mirnega. Proti našemu gibanju ter v org. bele g., ni se odzval v NOV, vse to je priznal.

ni tozilec pri Vipavskem področnem
vojaskem sodišču
na položaju, o. avgusta 1944.

Opr. st. VpVS 61/44

21

Z A P I S N I K

O. ZASLIŠANJU TOV. ~~XXXXXX~~, načelnika Okrožne izpostave, gen. na r. st; 20.

k₂

"Dne 30. julija sem bil zaslišan v zadevi družine Breclj in pri tej priliki sem pri zaslišanju izjavil, da mi je tov. svito, v. d.; javne ga tozilca pri Vipavskem področnem voj. sodišču rekel, da so Brecljevi zakrknjeni belogardisti in da so vsi za postreliti. Ko se mi predoci izjava tov. Svito, povem, da mi je on govoril v tem smislu, odn. da sem ga jaz tako razumel. Prav tako popravim svojo izjavo tudi glede ostalih nasprotij, ki izvirajo med mojo izpovedjo, dano pri zaslišanju pri Javnem tožilcu VVSDK in med izjavo, ki jo je podal pri zaslišanju tov. Svito dne 6. tm. pri tuk. javnem tožilcu in sicer potrdim v celoti izjavo tov. Svito z dostavkom, da jaz pri svojem zaslišanju pri JT-VVSDK nisem mogel točno reproducirati razgovora, ki sem ga imel s tov. Svito, ampak sem povedal tudi stvari, katere sva še s tov. Svito pogovarjala v prostem razgovoru pred in po likvidaciji.

Pripominjam, da sva s tov. Svito, d. r. prijatelja in sva se ob vsaki priliki pogovarjala o najrazličnejših problemih naše borbe, kar potrdi tudi navzoci tov. Svito in sva se menila tudi o različnih primerih, ki jih nobena naredba ne predvideva, ko je vsak navezan samo na lastno odločitev in to v odločilnih momentih. Na podlagi takih najinih prejšnjih razgovorov sem smatral, da bi bil tudi tov. Svito za izjemen ukrep, če rav mi on tega ni direktno rekel.

-o. nalog za likvidacijo sem izdal samo radi izrednih razlik in vem, da sem likvidacijo izvršil popolnoma sam, ker sem se znesel v tako težkem in odgovornem položaju ter sem smatral moj ukrep za popolnoma pravilen in kot edini izhod v tem trenutku.

Nas položaj je bil popolnoma obkrožen od sovražnika, celo baljon JPO se je premaknil, ker radi premoci ni bil v stanju sprejeti borbe in zato sem to storil.

Pr. pr.

Smrt fašizmu-svobodo narodu!

Zaslisevalec:

[Handwritten signature]

Zaslišanec:

[Handwritten signature]

Fotografija ustreljenega Iva Brica iz Dornberka, ki so jo 2. junija 1943 posneli italijanski vojaki (hrani Boženka Bric Grželj).